

INCIPIT¹ EPISTOLA ANACLETI PAPAE DE OPPRESSIONE ET² LACERATIONE
CHRISTIANORUM ET, QUOD³ ECCLESIA NAVI COMPARETUR, ATQUE DE CETERIS
IBI⁴ INSERTIS⁵ OMNIBUS EPISCOPIS DIRECTA⁶.

[H. 1] Anacletus servus Christi Iesu in sede apostolica domino serviens episcopis omnibus et ceteris
5 cunctis fidelibus, qui coaequalem vobiscum⁷ sortiti⁸ sunt fidem, gratia vobis et pax atque consolatio
multiplicetur a domino in saecula.

Benedictus deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam
regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Christi Iesu ex mortuis in hereditatem
incorruptibilem et incontaminatam⁹ et immarcescibilem conservatam in caelis in vobis, qui in virtute
10 dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore novissimo, in quo exultabitis,
modicum nunc, si oportet¹⁰ contristari in variis¹¹ temptationibus, ut probatio vestrae fidei multo
pretiosior sit auro, quod per ignem probatur, si tamen in tribulationibus experti¹² probati
inveniamini. Patientes estote, dilectissimi, quia patientia probationem operatur, probatio¹³ vero spem,
spes autem non confundit. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum¹⁴ terrae patienter ferens,
15 donec accipiat temporaneum et serotinum. Si agricolae haec patienter ferunt pro temporalibus
fructibus, quanto magis vos pro aeternis patientes esse debetis? Estote ergo patientes et
confirmate corda vestra, ut adveniente iudice Christo laeti et probati esse valeatis. Nolite
ingemiscere in alterutrum, ut non iudicemini. Ecce iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite¹⁵,

---

Quellen:

4-6: *Anacletus - saecula*, II Petr. 1.1. 2.

7-13: *Benedictus - inveniamini*, I Petr, I. 3-7-

13: *Patientes estote*, Iac. V. 7.

13f.: *quia - confundit*, Rom. V. 4. 5.

14-21: *Ecce - dominus*, Iac V. 7-11.

---

¹ INCIPIT EPISTOLA] DECRETA V630; INCIPIUNT EPISTOLAE VD38

² ET LACERATIONE *fehlt* V630

³ QUOD ECCLESIA NAVI COMPARETUR, ATQUE DE CETERIS IBI INSERTIS OMNIBUS EPISCOPIS
DIRECTA] ET DE ACCUSATIONE EPISCOPI ET DE ORDINATIONE ARCHIEPISCOPORUM ET
CETERORUM ET DE PRIMATIBUS ET DE PATRIARCHIS EORUMQUE MINISTERIO V630

⁴ INIBI VD38

⁵ INSERTI NEGOTIIS I83; INSERTIS NEGOTIIS VD38

⁶ SCRIPTA I83; VD38

⁷ nobiscum V630

⁸ sortiti *korr. aus* sorti I83

⁹ incontaminata I83; incotaminatam VD38

¹⁰ oportet] oportet in I83

¹¹ variis *korr. aus* varias V630

¹² *am Rande* cogniti perseverantes VD38

¹³ Probati VD38

¹⁴ fructum terrae] terrae fructum *korr. aus* terrae N442

¹⁵ accipite] a capite O93; accipite *korr. aus* a capite N442; capite I83; VD38

carissimi, laboris et patientiae prophetas, qui locuti sunt in nomine domini. En beatificamus, qui
 20 sustinuerunt. Sufferentiam¹⁶ Iob audistis et finem domini vidistis, quoniam misericors et miserator
 est¹⁷ dominus¹⁸.

Tribulationes vestras audivimus, fratres, tam per vestros quam et per aliorum apocriarios¹⁹, super
 quibus valde dolemus vobisque compatimur et auxilium ferre, prout ipse largitus fuerit, qui pro
 nobis non solum tribulatus²⁰, sed etiam passus est, parati sumus. Nolite mirari, carissimi, qui
 25 persecutiones patimini, quasi novi vobis aliquid contingat, sed communicantes Christi passionibus
 gaudete, ut²¹ et in revelatione gloriae eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini²² ²³ in nomine
 Christi, beati eritis, quoniam, quod est honoris, gloriae et virtutis dei et, quia²⁴ est eius spiritus,
 super vos requiescet. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida aut fur aut maledicus aut
 alienorum appetitor²⁵, si autem ut christianus, non erubescat, glorificet autem deum in isto nomine,
 30 quoniam tempus est, ut incipiat²⁶ iudicium de domo dei. Si autem primum a nobis, quis finis
 eorum, qui non credunt dei evangelio? Et si iustus vix salvabitur, impius et peccator, ubi
 parebunt? Itaque et hi, qui patiuntur secundum voluntatem dei, fideli creatori commendant animas
 suas in benefactis.

[H. 2] Nam, ut ait beatus Clemens praedictus²⁷ antecessor noster, similis est omnis ecclesiae
 35 status²⁸ navi magnae, quae per undosum pelagus²⁹ diversis e locis et regionibus viros portat ad
 unam potentis regni urbem properare cupientes³⁰. Sit ergo navis auctor³¹ huius dominus ipse

Quellen:

22-24: *Tribulationes - sumus* sec. Cuthberti ep. ad Lullum (int. ep. S. Bonif. no. 114, p. 293).

24-32: *Nolite - parebunt*, I Petr. IV. 12—18.

34-49: *Nam - audiri*, Clem. ep. I. c. 14.

Rezeption:

22-33: *Tribulationes – benefactis*: Coll. Ans. ded. X, 11.

¹⁶ *am Rande* patientiam VD38

¹⁷ est dominus] dominus est V630

¹⁸ dominus *fehlt* I83

¹⁹ *am Rande* responsales sive legatos VD38

²⁰ tribulatio I83

²¹ ut et *korr. aus* ut O93

²² *am Rande* conviciamini VD38

²³ exprobamini N442; I83

²⁴ qui V630

²⁵ *am Rande* desiderator VD38

²⁶ incipiat iudicium *korr. aus* incipiat N442

²⁷ praedictus *fehlt* I83

²⁸ statutus VD38

²⁹ pelagum I83

³⁰ cupientis V630

³¹ auctor *korr. aus* actor O93

omnipotens deus, gubernator vero sit³² Christus, tunc³³ deinde proretae officium episcopus impleat, presbyteri³⁴ nautarum, diaconi dispensatorum locum teneant, hi, qui catecizant, naustologis³⁵ conferuntur³⁶. Epibatis³⁷ autem totius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur. Ventorum vero varietates et turbinum diversis temptationibus conferantur, persecutiones, tribulationes sive pericula fluctibus exaequentur³⁸. Terreni vero spiritus, qui vel³⁹ de torrentibus vel convallibus spirant, pseudoprophetarum et seductorum seu pravae doctrinae verba docentur, promuntoria vero et loca confragosa hi, qui in potestatibus saeculi sunt iudices et pericula minantur ac mortes⁴⁰. Bithalassa vero loca, quae duplicibus undae fallacis aestibus⁴¹ verberantur, dubiis mente et repromissionum veritate⁴² nutantibus conferantur atque his, qui irrationabili fidem nostram ratione discutiunt⁴³. Hypocritae vero et dolosi piratis similes habeantur. Iam vero rapidus vertex et tartarea carybdis et saxis illisa⁴⁴ naufragia ac mortiferae submersiones, quid aliud aestimanda sunt quam peccata? Restat igitur, ut haec navis cursu⁴⁵ prospero tuta possit portum desideratae urbis intrare et ita deo precem fundere, ut navigantes mereantur audiri.

50 [H. 3] Audivimus⁴⁶, fratres, quod quidam detrahunt et accusant sacerdotes dei cupientes eos damnare⁴⁷ non intellegentes forsitan, quod iniuria⁴⁸ sacerdotum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur. Nec⁴⁹ hoc aspiciunt, quod beatus princeps apostolorum instructor noster ait: Deponentes igitur omnem maliciam et omnem dolum et simulationes et invidias et omnes detractiones, sicut

---

Quellen:

50: *Audimus - dei* sec. c. 7. C. III. conc. Aquisgr. a. 836.

51f.: *quod - funguntur*, Ben. III. 462. (c. 7. 1. III. conc. Aquisgr. a. 836. et II Cor. V. 20). Cf. infr. 21, Evar. 6, Luc. 2, Euseb. 17, Except. Silv. 8, Dam. 19. (Greg. M. ad Fel.).

52-54: *Deponentes - salutem*, I Petr. II. 1.2.

55f.: *Qui - dolum*, I Petr. III. 10.

Rezeption:

50-63: *Audivimus - neglexerint*: Coll. Ans. ded. III, 36.

---

³² sit *korr. aus* si N442

³³ tum I83; VD38

³⁴ Presbyter O93

³⁵ nautologis *korr. aus* nautolegis V630

³⁶ conferantur I83

³⁷ Epibates *korr. aus* Epibatis V630

³⁸ exsequentur N442; I83

³⁹ vel *fehlt* N442; I83; VD38

⁴⁰ mortes *korr. aus* mortales V630

⁴¹ testibus I83

⁴² veritate *fehlt* V630

⁴³ discutiunt *korr. aus* discutiuntur I83

⁴⁴ inlixa VD38

⁴⁵ curso I83

⁴⁶ *am Rande* De accusatoribus episcoporum VD38

⁴⁷ damnari V630; N442; I83

⁴⁸ iniuriam I83

⁴⁹ Nec *korr. aus* Ne N442; Ne I83

modo geniti infantes rationabiles⁵⁰ sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. Et
 55 dominus per prophetam inquit: Qui vult vitam diligere et videre dies bonos, coerceat linguam suam
 a malo, et labia eius ne loquantur dolum, et cetera⁵¹. Qui autem ista transgrediuntur, profecto
 transgressores legis dei et contemptores atque inoboedientes eius praeceptis existunt. Unde et
 beatus Iacobus apostolus ait: Si diligitis proximos sicut vosmetipsos⁵², bene facitis, si autem
 personas accipitis, peccatum operamini, redarguti⁵³ a lege quasi transgressores, et cetera. Et beati⁵⁴
 60 apostoli ac praedecessor⁵⁵ noster Clemens, vir apostolicus et spiritu dei plenus, una cum reliquis⁵⁶
 sanctis collegis⁵⁷ suis statuit dicens: Accusandi vel testificandi licentia denegetur, qui christianae
 religionis et nominis dignitatem et suae legis vel sui propositi⁵⁸ normam aut regulariter prohibita
 neglexerint. [H. 4] Transgressores enim sponte legis suae eiusque violatores apostatae⁵⁹ nominantur.
 Omnis enim apostata⁶⁰ refutandus⁶¹ est ante reversionem suam, non in accusatione recte agentium
 65 aut testimonio suscipiendus, quia vir duplex animo inconstans⁶² ⁶³ est in omnibus viis suis.
 Quicumque autem, ut ait apostolus⁶⁴ Iacobus, totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus

Quellen:

58f.: *Si - transgressores*, Iac. II. 8.9.

61-63: *Accusandi - neglexerint*, Ben. III. 188. Addit. III. 12. (epit. Aegid. ad l. Rom. Vig. c. 1. C.Th.XVI. 2). Cf. Eutic. 8, Fel. II. pp. 12. x.

65: *quia - suis*, Iac. I. 8.

66-70: *Quicumque - iudicio*, Iac. II. 10—13.

Rezeption:

60-65: *praedecessor – suscipiendus*: Ivo, Decr. V,237 (60: *praedecessor*] *Beatus praedecessor*) (s. auch 96-102; 126f.); Gratian C. III, q. 4, c. 2 (60: *praedecessor*] *Beatus praedecessor*; 65: *suscipiendus*] *suscipiendus est*).

61-65: *Accusandi – suscipiendus*: Sentenzen c. 44 (64: *ante – suam* fehlt); Anselm v. Lucca III,10 (64: *ante – suam* fehlt); Ivo, Pan. IV,60 (64: *ante – suam* fehlt; 65: *suscipiendus*] *suscipiendus est*); Polycarpus 5,1,3 (64: *ante – suam* fehlt).

61-65: *Accusandi – suis*: Bonizo III,42.

63-65: *Transgressores – suscipiendus*: Deusdedit IV,303 (s. auch nächster Brief 28f.).

63-65: *Transgressores – suis*: Coll. Ans. ded. III,136; Coll. Ans. ded. VI,3 (63: *enim* fehlt).

⁵⁰ rationabile O93

⁵¹ ceterum I83

⁵² vosmetipsos *korr. aus* metipsos V630

⁵³ *am Rande* reprehensi VD38

⁵⁴ beati apostoli] beatus V630

⁵⁵ precessor VD38 (*interlinear* successor)

⁵⁶ reliquis *korr. aus* reliquus V630

⁵⁷ *am Rande* consociis et fratribus VD38

⁵⁸ praepositi VD38

⁵⁹ *am Rande* recedens V630

⁶⁰ *interlinear* refuga VD38

⁶¹ *interlinear* ressecandus VD38

⁶² *am Rande* instabilis VD38

⁶³ inconstans *korr. aus* inconstan O93

⁶⁴ apostolus Iacobus] iacobus apostolus V630

est omnium reus. Qui enim dixit: Non moechaberis, dixit et: non occides. Quod si non moechaberis, occides⁶⁵ autem, factus es transgressor legis. Sic loquimini et sic facite sicut per legem libertatis incipientes iudicari. Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.

70 Superexaltat⁶⁶ autem misericordia⁶⁷ iudicio⁶⁸, et dominus ait: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, et multa talia horumque similia. Nemo⁶⁹ enim, inquit apostolus, nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur, sive ergo vivimus sive morimur, domini sumus. In hoc enim⁷⁰ Christus mortuus est⁷¹ et revixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem, quid⁷² iudicas fratrem tuum, aut tu, quare spernis⁷³ fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal dei. Scriptum est

75 enim: Vivo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur⁷⁴ omne genu, et omnis lingua confitebitur deo⁷⁵. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius invicem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. [H. 5] Scimus enim, quia multum derogatio praevalet, quando derogator⁷⁶ creditur fide dignus. Ideo, fratres, variis detractionibus et⁷⁷ accusationibus non oportet labefactari⁷⁸ iudices et primates ecclesiae, sed magis

80 apostolorum et doctorum regulis informari et roborari. Unde iustum est omnes⁷⁹ in⁸⁰ universo Romanorum orbe doctores legis ea, quae legis sunt recte sapere et operari⁸¹, et non regulas nascentis ecclesiae confundi⁸², aut fidem ac⁸³ doctrinam apostolorum variis maculare doctrinis, nec

Quellen:

70f.: *Nolo - vivat*, Ezech.XXXIII. 11.

71-77: *Nemo - scandalum*, Rom. XIV. 7-13.

77f.: *Scimus - dignus*, Cass. hist. trip III. 8 (cf. Ben. II. 381). Cf. Fel. II. pp. 12. xi.

78-83: *Ideo - infestare*, Cass. hist. trip. V 29 et Ben. II. 381. Cf. Telesf. 3, Fel. II. pp. 12. xi.

⁶⁵ occidas korr. aus occides N442

⁶⁶ Superexaltet V630; I83; VD38

⁶⁷ misericordiam V630

⁶⁸ iudicium VD38

⁶⁹ Nemo korr. aus Ne N442

⁷⁰ ergo V630

⁷¹ est fehlt I83

⁷² quid] quis es qui korr. aus qui V630

⁷³ am Rande despicias VD38

⁷⁴ flectet O93; N442; I83

⁷⁵ domino V630

⁷⁶ am Rande detractor VD38

⁷⁷ et accusationibus fehlt I83; VD38

⁷⁸ am Rande corruere infirmari sive corrumpi VD38

⁷⁹ omnes korr. aus omnis N442; omnis I83

⁸⁰ in fehlt VD38

⁸¹ operari korr. aus operare O93

⁸² confundere VD38 (am Rande conturbare)

⁸³ aut V630; N442

fratres infestare⁸⁴. Si autem omnia in hoc saeculo vindicata essent, locum divina iudicia non haberent. Supervacuis⁸⁵ enim ad beneficia⁸⁶ laborat impendiis, qui solem certat facibus adiuvere.

85 Ideo si aliquis putat deo in hoc placere, quod servos suos accusat et, ut meliores fiant, dicit se hoc agere, in vanum laborat et plus invidiae⁸⁷ stimulis⁸⁸ agitur⁸⁹ quam caritatis, quoniam gratiae plenitudo adiectione non indiget nec ulla⁹⁰ requirit commendationis augmenta. Erigit⁹¹ ergo doctores conscientia⁹² sua et, si quando incertis temporum⁹³ flatibus⁹⁴ opponuntur, sustinent mala, quae saeculis⁹⁵ magis sunt ascribenda quam meritis. [H. 7] Datam enim scimus satanae potestatem, ut

90 servos Christi cribraret, ut, quod de tritico inveniri⁹⁶ possit⁹⁷, horreis iungeretur⁹⁸ et, quod de paleis, ad ignium alimenta transiret.

Ad vos specialiter dictum est: Nolite timere pusillus⁹⁹ grex¹⁰⁰, complacuit¹⁰¹ patri¹⁰² vestro dare¹⁰³ vobis regnum, venit inter vos gladius perfidorum, ut marcida¹⁰⁴ ecclesiae membra reseccaret¹⁰⁵ et

Quellen:

- 83f.: *Si - haberent*, Ennod. ep. II. 19. Cf. Alex. 7.
 84: *Super - adiuvere*, Ennod. ep. II. 22.
 86f.: *gratiae - augmenta*, Ennod. ep. II. 22.
 87-89: *Erigit - meritis*, Ennod. dict. 9. (p. 495).
 89-95: *Datam cognoscuntur*, Ennod. ep. II. 14. (p. 58).

Rezeption:

- 83f.: *Si – omnia*: Deusdedit III,102 (84: *vindicata*] *iudicata*).
 83-87 *Si – augmenta*: Gratian C. VI, q. 1, c.7 (84: *enim ad beneficia* fehlt).

⁸⁴ *am Rande* corrumpere sive commovere ad iracundiam concitare VD38

⁸⁵ *interlinear* superfluis VD38

⁸⁶ *beneficiam* I83

⁸⁷ *invidiae stimulis*] *invidia aestimulis* O93

⁸⁸ *am Rande* punctionibus VD38

⁸⁹ *am Rande* commovetur VD38

⁹⁰ *ullae* N442; VD38

⁹¹ *Erigunt* V630

⁹² *conscientia sua*] *conscientiam suam* V630

⁹³ *temporum*] *temporum usque hic* VD38

⁹⁴ *aetatibus* V630

⁹⁵ *sanctis* I83; VD38

⁹⁶ *invenire* I83; VD38

⁹⁷ *posset* V630; I83

⁹⁸ *ingereretur* V630

⁹⁹ *am Rande* parvus VD38

¹⁰⁰ *grex quia korr. aus grex* V630; *grex quoniam korr. aus grex* N442; *grex*] *grex quia* VD38

¹⁰¹ *quoniam complacuit korr. aus complacuit* N442

¹⁰² *patri korr. aus patre* O93; N442

¹⁰³ *dare vobis*] *vobis dare* I83

¹⁰⁴ *marcidae* V630

¹⁰⁵ *am Rande* absccideret VD38

ad caelestem gloriam sana perduceret. Quos habeat Christus¹⁰⁶ milites, certamen ostendit, qui
 95 triumphum mereantur¹⁰⁷, per bella cognoscuntur¹⁰⁸.
 Scimus¹⁰⁹ autem multos ob id infestare¹¹⁰ doctores, ut eos perdant et propriae voluntatis placita
 adimpleant. Non propterea tamen doctores, in quantum vires suppetunt¹¹¹, a recta aemulatione¹¹²
 et bona intentione¹¹³ recedere debent scientes, quia beati, qui persecutionem¹¹⁴ paciuntur propter
 iustitiam.
 100 [H. 8] Nihil autem illo est pastore miserius, qui luporum laudibus gloriatur. Quibus si¹¹⁵ placere
 voluerit atque ab his amari delegerit, erit¹¹⁶ hinc¹¹⁷ ovibus magna pernicies. Nullus ergo
 pastorum¹¹⁸ placere lupis et gregibus ovium potest. Perdit enim laboris memoriam mens terrenis¹¹⁹
 obligata carceribus. Sicut artium in suo¹²⁰ quoque¹²¹ opere¹²² invenitur mater instantia, ita noverca
 eruditionis est negligentia. Nullus ergo praeiudicium alteri faciat, neque, quod sibi fieri non vult,
 105 exerceat¹²³. Nemo dictum de aliquo inveniet¹²⁴, quod in eius¹²⁵ actibus non agnoscat. Ego autem
 labefactatam¹²⁶ non solum quietem meam, sed et salutem inimicorum valetudine et rumorum

---

Quellen:

- 98f.: *beati - iustitiam*, Matth. V. 10.
 102f.: *perdit - carceribus*, Ennod. petit, quo absolutus est Gerontius.
 103f.: *Sicut - negligentia*, Ennod. dict. 11.
 104f.: *Nullus - exerceat* sec. Tob. IV. 16. aut Ben. III. 198.
 105: *Nemo - agnoscat*, Ennod. ep. IV. 9 (p. 114).
 105-107: *Ego - amovere*, Ennod. ep. IV. 24. Cf. Amator. ep. ad Silv.

Rezeption:

- 96-99: *Scimus - iustitiam*: Gratian D. XLIII, c. 3.
 96-102: *Scimus - potest*: Ivo, Decr. V, 237 (s. auch 60-65; 126f.).
 100-104: *Nihil - nelegentia*: Sentenzen c. 236; Anselm v. Lucca VI, 140; Gratian D. LXXXIII, c. 6.
 100-118: *Nihil - convincar*: Coll. Ans. ded. II, 137.

---

¹⁰⁶ Christi I83
¹⁰⁷ mereantur korr. aus mereatur V630
¹⁰⁸ cognoscuntur korr. aus cognoscantur V630; cognoscunt I83
¹⁰⁹ am Rande abhinc VD38
¹¹⁰ am Rande persequi VD38
¹¹¹ am Rande opitulantur adiuvant VD38
¹¹² interlinear desiderio VD38
¹¹³ intentione korr. aus intentio V630
¹¹⁴ persecutione I83
¹¹⁵ sibi I83
¹¹⁶ erit korr. aus erint V630
¹¹⁷ hic VD38
¹¹⁸ pastori I83; pastor VD38
¹¹⁹ terrenis korr. aus terre O93
¹²⁰ sua VD38
¹²¹ quaeque O93; quaeque korr. aus quaque VD38
¹²² opera VD38
¹²³ am Rande agat VD38
¹²⁴ inveniat I83
¹²⁵ suis korr. aus eius O93
¹²⁶ labefactatam korr. aus labefactam V630; labefactatam] labefacta tamen VD38

procellis agnosco. Potens est divinitas immensa¹²⁷ tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Et quid aliud, si Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut¹²⁸ sequamur vestigia eius, et apostoli passi sunt, sequentes eius exemplum et reliqui patres, nisi ut sequamur tam
 110 doctrinam eorum quam et exemplum, et patiamur adversa pro Christo, et cum patribus atque cum fratribus crucem portemus eorumque tribulationibus compatiamur, ut Christi veri discipuli inveniamur, qui dixit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me, et reliqua. Praesumptio¹²⁹ est, si dominorum beneficia famuli non sequantur. Obsequium ergo aestimandum puto, quod pariturus¹³⁰ impendo. Quid est enim, quod plus creditur filii vocabulum¹³¹
 115 valere quam obsequium? Et non quaeritur, quid in¹³² amoris lance promoveas, sed quale ad praeiudicium aestimanti nomen opponas, cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibeat, quod vocatur¹³³. Ego vero nolo¹³⁴ errore meo alienas culpas asserere¹³⁵, ut factum¹³⁶, quod¹³⁷ doleo, admisisse convincar. Odisti, inquit dominus per prophetam, omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur dominus, ego
 120 autem in multitudine misericordiae tuae introibo in domum tuam adoraboque¹³⁸ in templo sancto tuo in timore tuo. Domine¹³⁹, deduc me in iustitia tua propter inimicos¹⁴⁰ meos, dirige ante faciem meam viam tuam, non est¹⁴¹ in ore eorum rectum, interiora eorum insidiae, sepulchrum patens¹⁴² guttur eorum, linguam suam lenificant¹⁴³ 144. Condemna eos, deus, decidant a consiliis suis, iuxta

Quellen:

- 108f.: *Christus - eius*, I Petr. 11.21.
 112: *Qui - sequatur me*, Matth. XVI. 24.
 113: *Praesumptio - sequantur*, Ennod. ep. IV. 8.
 114-117: *Quid - vocatur*, Ennod. ep. IV. 4.
 117f.: *Ego - convincar*, Ennod. ep. IV. 19.
 118-126: *Odisti - eum*, Ps. V. 7—13.

¹²⁷ inmensa V630

¹²⁸ ut sequamur vestigia eius, et apostoli passi sunt, sequentes eius exemplum *fehlt* VD38

¹²⁹ Praesumptior N442

¹³⁰ *am Rande* oboediturus VD38

¹³¹ vocabulum *korr. aus* vocabulo I83

¹³² *am Rande* in amoris pondere sive statera VD38

¹³³ vocaturi VD38

¹³⁴ nolo *korr. aus* non V630

¹³⁵ *am Rande* approbare VD38

¹³⁶ factum quod *korr. aus* factum O93; factum quod] quod factum VD38

¹³⁷ quod *fehlt* N442; I83

¹³⁸ adorabo VD38

¹³⁹ *Vor Domine Rubrik*: DECANTORES V630 (*über der Zeile* ibus)

¹⁴⁰ decantatores V630

¹⁴¹ est] est enim V630

¹⁴² patens] patens est I83

¹⁴³ *am Rande* hoc est blande locuntur VD38

¹⁴⁴ laenificam V630

multitudinem¹⁴⁵ scelerum eorum¹⁴⁶ expelle eos, quoniam provocaverunt¹⁴⁷ te¹⁴⁸. Et laetentur omnes,
 125 qui sperant in te, in saeculum laudabunt. Et proteges eos, et laetabuntur in te, qui diligunt nomen
 tuum, quia¹⁴⁹ tu benedicis¹⁵⁰ iusto. Domine, ut hasta placabilitatis coronabis eum. [H. 9] Deo enim
 perfecte sacrificantes non debent vexari, sed portari¹⁵¹, consolari atque ab omnibus venerari.
 Ipsi autem, quando domino sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum¹⁵² adhibeant,
 ut domino perfecte in sacratis deo sacrificare locis probentur. Ait namque auctoritas legis divinae:
 130 Vide, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in loco, quem elegerit dominus
 deus tuus.
 [H. 10] Episcopus¹⁵³ deo sacrificans testes¹⁵⁴, ut¹⁵⁵ praefixum¹⁵⁶ est, secum habeat et plures quam
 alius sacerdos. Sicut¹⁵⁷ enim maioris honoris gradu fruitur¹⁵⁸, sic maioris testimonii
 incrementatione¹⁵⁹ indiget. In sollemnioribus quippe diebus aut septem aut quinque aut tres

Quellen:

128f.: *Ipsi - probentur* sec. vit. Lucii pp. in libr. pontif. c. 3. Cf. Luc. 1.

130f.: *Vide - tuus*, Deuter. XII. 13. 14.

132-136: *Episcopus deo etc.* sec. vit. Lucii in libr. pontif.

Rezeption:

126f.: *Deo - venerari*: Ivo, Decr. V,237 (s. auch 60-65; 96-102).

126-131: *Deo - tuus*: Coll. Ans. ded. II,80.

126-138: *Deo - sacrificio*: Coll. Ans. ded. VI,3; Ps.-Remedius c. 9.

126-139: *Deo - liminibus*: Ivo, Decr. II,67 (126: *enim* fehlt).

128-131: *Ipsi - tuus*: Regino I,351 (beginnt *Sacerdotes, quando sacrificant, non soli*); Burchard III,71(beginnt *Sacerdotes, quando sacrificant, non soli*); Polycarpus III,16,2 (beginnt *Sacerdotes, quando sacrificant, non soli*); Polycarpus IV,32,5 (beginnt *Sacerdotes, quando sacrificant, non soli*).

128-133: *Ipsi - sacerdos*: Anselm v. Lucca VII,120 (*Ipsi autem*] *Sacerdotes*).

132-138: *Episcopus - sacrificio*: Coll. Ans. ded. II,81.

132-139: *Episcopus - liminibus*: Sentenzen c. 167 (132-134: *et plures - indiget* fehlt); Anselm v. Lucca VI,126;

Polycarpus IV,13,1; Gratian D. I de cons. c. 59 (132-134: *et plures - indiget* fehlt).

¹⁴⁵ *multitudine* O93

¹⁴⁶ *ea* O93

¹⁴⁷ *procaverunt* VD38

¹⁴⁸ *te]* *te domine* I83

¹⁴⁹ *quoniam* V630

¹⁵⁰ *benedices* VD38

¹⁵¹ *portare* I83

¹⁵² *secum adhibeant, ut domino perfecte in sacratis deo sacrificare locis* *fehlt* I83

¹⁵³ *Vor Episcopus Rubrik: DE EPISCOPO MISSA CAELEBRANTIBUS EIUSQUE MINISTRIS* V630

¹⁵⁴ *testes* *fehlt* VD38

¹⁵⁵ *ut* *fehlt* I83

¹⁵⁶ *am Rande* ante confirmatum est VD38

¹⁵⁷ *Sicut korr. aus* Sic N442

¹⁵⁸ *am Rande* utitur VD38

¹⁵⁹ *am Rande* augmentatione perfectione VD38

- 135 diaconos, qui eius oculi dicuntur, et subdiaconos atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induti vestimentis in fronte et a tergo et¹⁶⁰ presbyteri e¹⁶¹ regione dextra levaque¹⁶², contrito corde et humiliato spiritu ac pronos¹⁶³ stent vultu custodientes eum a malivolis hominibus et consensum eius praebeant sacrificio. [H. 11] Peracta¹⁶⁴ autem consecratione omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic¹⁶⁵ enim et apostoli statuerunt et¹⁶⁶ sancta Romana tenet ecclesia.
- 140 Servite, inquit dominus¹⁶⁷ per prophetam David, in timore et exultate¹⁶⁸ ei in¹⁶⁹ tremore, adorate pure, ne forte irascatur et pereatis de via. Ille enim non¹⁷⁰ perit¹⁷¹ de via, qui recte graditur et praecepta custodit maiorum. [H. 12] Doceri ergo omnes oportet, qui domini sacerdotio funguntur, ut et¹⁷² ceteros instruant et sibi proficiant. Scriptum est autem: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. Et
- 145 alibi: Populus autem sciens deum suum obtinebit et faciet, et docti in populo docebunt plurimos¹⁷³. Ipsa enim veritas per se infert et dicit: Beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Ille procul dubio scandalizatus est in deum, qui recte non docet, et qui eius scandalizat episcopum vel

Quellen:

136f.: *contrito - vultu* sec. conc. Par. a. 829. lib. I. c. 4. aut Ben. I. 315.

140f.: *Servite - via*, Ps. II. 11. 12.

142f.: *Doceri - proficiant*, S. Bonifac. ep. no. 73.

143f.: *Qui - aeternitates*, Dan. XII. 3.

145: *Populus - plurimos*, Dan. XI. 32. 33.

146: *Beatus - me*, Matth. XI. 6.

146-148: *Ille - sacerdotem*, cf. Dam. 17.

Rezeption:

134-138: *In - vultu*: Deusdedit II,34.

138f.: *Peracta - ecclesia*: Burchard III,77 (139: *ecclesia*] *ecclesia. Et si hoc neglexerint, degradentur*); Gratian D. II de cons. c. 10 (138: *autem* fehlt).

138-142: *Peracta - maiorum*: Coll. Ans. ded. IV,37.

142-148: *Doceri - sacerdotem*: Coll. Ans. ded. IV,48

142-148: *Doceri - intellegent*: Coll. Ans. ded. II,53; Burchard II,154; Ivo, Decr. VI,245.

146-148: *Ille - sacerdotem*: Gratian D. XCIII, c. 10.

¹⁶⁰ et fehlt I83

¹⁶¹ interlinear a latere et contra VD38

¹⁶² am Rande sinistra VD38

¹⁶³ am Rande inclinato VD38

¹⁶⁴ am Rande Quod omnes ministri altaris communicare debeant VD38

¹⁶⁵ am Rande Mentio canonum apostolorum N442

¹⁶⁶ ut VD38

¹⁶⁷ domino VD38

¹⁶⁸ exaltate V630; N442

¹⁶⁹ cum I83

¹⁷⁰ am Rande non recedit VD38

¹⁷¹ praeterit VD38

¹⁷² et fehlt V630

¹⁷³ multos I83; VD38

sacerdotem. Impie namque agentes sunt impii, neque intellegent¹⁷⁴ omnes impii, porro docti intellegunt¹⁷⁵. Omnes enim in¹⁷⁶ invicem humilitatem insinuate, quia deus superbis resistit, humilibus¹⁷⁷ dat gratiam. Nolite, inquit Ioannes apostolus, omni spiritui¹⁷⁸ credere, sed probate spiritus, si ex deo sunt, quoniam pseudoprophetae exierunt in mundum. Et idem ipse alibi ait: Vos, quod audistis ab initio, in vobis permaneat, si in vobis permanserit, quod ab initio audistis, et vos in filio et patre manebitis. Et haec est repromissio¹⁷⁹, quam ipse pollicitus^{180 181} est nobis, vita aeterna. Haec scripsi vobis de his, qui seducunt¹⁸² vos. Et vos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis¹⁸³, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio eius docet vos de omnibus, et verum est, et¹⁸⁴ non est mendacium, et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc, filioli, manete in eo et¹⁸⁵, cum apparuerit, habemus¹⁸⁶ fiduciam, et¹⁸⁷ non confundamur ab eo in adventu eius. Scitis, quoniam iustus est, scitote, quoniam et omnis¹⁸⁸, qui facit iustitiam¹⁸⁹, ex ipso natus est. Videte, qualem caritatem dedit nobis pater, ut filii dei nominemur et simus¹⁹⁰.

160 Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Carissimi, nunc filii dei sumus et nondum apparuit, quid¹⁹¹ erimus. Scimus, quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Et omnis, qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Omnis, qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est. Omnis, qui in eo¹⁹² manet, non

165 peccat¹⁹³, et omnis, qui peccat, non vidit eum nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui

---

Quellen:

148: *Impie - intelligent*, Dan. XII. 10.

149f.: *quia - gratiam*, I Petr. V. 5. i. f.

150f.: *Nolite - mundum*, I Ioann. IV. 1.

152-159: *Vos - est*, I Ioann. II. 24-29.

159-185: *Videte - nobis*, I Ioann. III. tot. cap.

---

¹⁷⁴ intellegentes VD38

¹⁷⁵ intellegunt *korr. aus* intellegent V630

¹⁷⁶ in *fehlt* V630

¹⁷⁷ humilibus] humilibus autem V630

¹⁷⁸ spiritui *korr. aus* spiritu N442

¹⁷⁹ repromissio] ab initio V630

¹⁸⁰ *am Rande* promisit VD38

¹⁸¹ pollicitus *korr. aus* pollutus N442

¹⁸² *am Rande* decipiunt VD38

¹⁸³ habeatis N442

¹⁸⁴ et *fehlt* V630

¹⁸⁵ ut V630

¹⁸⁶ habeamus V630; I83

¹⁸⁷ ut VD38

¹⁸⁸ omnis *korr. aus* omnes VD38

¹⁸⁹ iustitia O93

¹⁹⁰ scimus I83; VD38

¹⁹¹ quod V630

¹⁹² eo] eo non I83

¹⁹³ peccat et *korr. aus* peccat VD38

facit iustitiam, iustus est, sicut et ille iustus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, ut dissolvat¹⁹⁴ opera diaboli. Omnis, qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex deo natus est. In hoc manifesti sunt filii dei et filii diaboli. Omnis¹⁹⁵, qui non est iustus, non est de¹⁹⁶ deo et, qui non diligit fratrem suum, quoniam haec est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum, non sicut Cain, qui ex maligno erat et occidit fratrem suum, et propter hoc occidit eum, quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius¹⁹⁷ iusta. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte in¹⁹⁸ vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quia¹⁹⁹ omnis homicida non habet vitam aeternam in semetipso²⁰⁰ manentem. In hoc cognovimus caritatem dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam²⁰¹ mundi et viderit fratrem suum²⁰² necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas dei manet in eo? Filioli²⁰³, non diligamus verbo nec²⁰⁴ lingua, sed opere et veritate. In hoc cognoscimus²⁰⁵, quoniam ex veritate sumus, et in conspectu eius suademus corda nostra, quoniam, si repraehenderit nos cor²⁰⁶, maior est deus corde nostro, et novit omnia. Carissimi, si cor nostrum repraehenderit nos, fiduciam habemus ad²⁰⁷ deum, et quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus²⁰⁸ et ea, quae sunt placita coram eo, facimus. Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filii eius Iesu Christi et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata eius, in illo manet et ipse in eo, et in hoc²⁰⁹ scimus²¹⁰, quoniam manet in nobis de spiritu, quem dedit nobis.

Quellen:

186-203: *Et sicut deus - reformavit*, lib. de dign. cond. hum. Ambros. adscript. c. 3.

Rezeption:

185-221: *Et – mereamini*: Coll. Ans. ded. VIII,28.

---

¹⁹⁴ *am Rande* disrumpat disperdat VD38

¹⁹⁵ Omnis] Omnis enim VD38

¹⁹⁶ ex I83; VD38

¹⁹⁷ eius *fehlt* V630

¹⁹⁸ ad V630

¹⁹⁹ quia *korr. aus* quoa V630; quoniam I83; VD38

²⁰⁰ se I83; VD38

²⁰¹ suatantia O93

²⁰² suum *fehlt* VD38

²⁰³ Filioli] Filioli mei VD38

²⁰⁴ neque V630; I83; VD38

²⁰⁵ cognovimus VD38

²⁰⁶ cor] cor nostrum V630

²⁰⁷ adi I83

²⁰⁸ custodimus *korr. aus* custodiamus V630

²⁰⁹ hoc scimus *korr. aus* hoc VD38

²¹⁰ scimus *fehlt* I83

[H. 13] Et sicut deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit, est caritas, est bonus, iustus, patiens atque mitis et misericors, et cetera virtutum sanctarum insignia²¹¹, quae de eo leguntur. Ita homo creatus est, ut caritatem haberet, ut bonus esset et iustus, ut²¹² patiens atque mitis²¹³, mundus et misericors foret²¹⁴. Quas virtutes, quanto plus quisque²¹⁵ in seipso habet, tanto propius²¹⁶ est deo et maior est²¹⁷ ac²¹⁸ sui conditoris gerit²¹⁹ 220 similitudinem. Si vero, quod absit, aliquis per devia²²¹ vitiorum et divortia²²² criminum ab hac nobilissima sui conditoris²²³ similitudine²²⁴ degener²²⁵ 226 oberrat, tunc fiet de eo, quod scriptum est: Et homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus et similis factus est illis. Qui²²⁷ maior honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur et eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus et conditor, de quo legitur: Dominus regnavit, decore indutus est, id est omnium virtutum splendore et totius bonitatis decore ornatus, vel quod maius homini potest esse dedecus²²⁸ 229 aut infeliciores miseria, quam ut hac similitudinis gloria sui conditoris amissa²³⁰ ad informem²³¹ et irrationabilem brutorum iumentorum delabatur²³² 233 similitudinem? Quapropter quisque diligentius attendat primae condicionis suae excellentiam²³⁴ et venerandam²³⁵ sanctae trinitatis in seipso imaginem agnoscat honoremque similitudinis divinae, ad quem²³⁶ creatus est, nobilitate²³⁷ morum²³⁸, execratio²³⁹ virtutum, dignitatem²⁴⁰ meritorum habere contendat, ut, quando apparuerit,

---

²¹¹ *am Rande* praeclara VD38

²¹² *et* VD38

²¹³ *mitis mundus korr. aus mitis* O93

²¹⁴ *am Rande* esset VD38

²¹⁵ *quisque fehlt* V630

²¹⁶ *propius korr. aus proprius* N442; *propius* I83; *propinquior* VD38

²¹⁷ *est ac] Si vero a* V630

²¹⁸ *atque* I83; VD38

²¹⁹ *am Rande* habet VD38

²²⁰ *gerit similitudinem. Si vero, quod absit, aliquis per devia vitiorum et divortia criminum ab hac nobilissima sui conditoris* *fehlt* V630

²²¹ *am Rande* errores VD38

²²² *am Rande* separationes VD38

²²³ *conditoris similitudine korr. aus conditoris* O93

²²⁴ *similitudinem* I83

²²⁵ *am Rande* declinans a genere suo VD38

²²⁶ *degener* O93; *N442*; *degenerans* VD38

²²⁷ *quis* I83; VD38

²²⁸ *am Rande* turpitude VD38

²²⁹ *dedecus korr. aus decus* O93

²³⁰ *am Rande* perdita VD38

²³¹ *am Rande* turpem VD38

²³² *am Rande* decidat descendat VD38

²³³ *delabatur* V630; I83; *delabatur korr. aus delabatur* VD38

²³⁴ *am Rande* nobilitatem VD38

²³⁵ *am Rande* honorandam VD38

²³⁶ *quae* V630

²³⁷ *nobilitate morum] nobilitatem horum* I83

²³⁸ *am Rande* conversationum VD38

²³⁹ *executione* V630; *execratione* I83; *exercitacionem* VD38

qualis sit, tunc similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformavit²⁴¹. Omnis igitur homo, qui ad imaginem dei factus est, illum debet imitari, cuius ad²⁴² imaginem conditus est, illius debet sequi vestigia, qui eum ad
205 imaginem sui²⁴³ condidit.

Consiliarium vero ac protectorem melius²⁴⁴ repperiri²⁴⁵ 246 non poterit quam illum, qui eum ad imaginem sui condidit, qui eum pretioso sanguine suo redemit, et propter eum homo fieri non est dedignatus, quem procul dubio inveniet, si in eum totam spem suam iuxta psalmistae vocem proiecerit. Ait namque: Proice super dominum caritatem tuam, et ipse te enutriet nec dabit in
210 aeternum fluctuationem iusto. Omnis²⁴⁷ enim homo in²⁴⁸ sua causa²⁴⁹ deficiens et in²⁵⁰ suis
hesitans²⁵¹ 252 consiliis quaerit sibi amicum fidelem, in cuius consiliis confidat, qui in suis diffidebat, et talem fiduciam habet in illo, ut omne secretum sui pectoris²⁵³ ei pandat et aperiat. Quid dulcius est, quam habeas²⁵⁴ illum, cum quo omnia possis loqui ut tecum? Si ista cum hominibus fiunt, quanto magis cum deo hoc est agendum, qui²⁵⁵ omnes vult salvos fieri et neminem²⁵⁶ perire?
215 Nam si veraciter²⁵⁷ deum credimus eumque diligimus, ut debemus, et proximos sicut nosmetipsos, in eumque totam spem proiecerimus nostram, ipse nos eripiet et consolabitur. Et, sicut per angelum suum Habacuc prophetam cum prandiis in lacum leonum ad Danielelem vatem²⁵⁸ misit, et Philippum, unum de septem diaconibus, ad eunuchum, ita dabit vobis liberationem et consolationem.

Quellen:

209f.: *super - iusto*, Ps. LIV. 23.

210-213: *Omnis - tecum*, Cangey abbatissae ep. ad S. Bonif. (int. eiusd. ep. 30).

216-219: *Et sicut - consolationem*, Cangey abbatissae ep. ad S. Bonif. (int. eiusd. ep. 30).

---

²⁴⁰ dignitate V630; I83

²⁴¹ *am Rande* recreavit restituit VD38

²⁴² *ad fehlt* I83

²⁴³ suam N442; I83; VD38

²⁴⁴ meliorem V630

²⁴⁵ *interlinear* invenire VD38

²⁴⁶ repperire V630; I83; VD38

²⁴⁷ Omnis enim *korr. aus* Omnis O93

²⁴⁸ *in fehlt* N442; I83; VD38

²⁴⁹ causa *fehlt* VD38

²⁵⁰ *in fehlt* VD38

²⁵¹ *am Rande* recidens VD38

²⁵² excidens VD38

²⁵³ pectoris *korr. aus* peccatoris V630

²⁵⁴ haberes I83; habes VD38

²⁵⁵ qui *korr. aus* quia V630

²⁵⁶ nemine O93

²⁵⁷ veraciter *korr. aus* peraciter V630

²⁵⁸ *am Rande* prophetam VD38

220 Haec sectamini²⁵⁹, carissimi, et nulli umquam nocete. Fratres estis, invicem vos diligite, ut veri domini discipuli dici²⁶⁰ et²⁶¹ effici mereamini. [H. 14] Nam qui rancida²⁶² corda virorum²⁶³ inficit²⁶⁴, maliciam inter homines spargit. Et²⁶⁵ qui detrahit fratrem²⁶⁶ suum, homicida est. Et qui abstulerit²⁶⁷ aliquid patri vel matri, dicitque hoc peccatum non esse, homicidae particeps est. Pater noster sine dubio deus²⁶⁸ est, qui nos creavit, mater vero²⁶⁹ nostra ecclesia, quae

225 nos²⁷⁰ in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et ecclesiae rapit, aufert²⁷¹ vel fraudat, homicida est, atque homicida ante conspectum²⁷² iusti²⁷³ iudicis esse deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur, qui autem pecuniam²⁷⁴ vel res ecclesiae abstulerit,

Quellen:

221f.: *Nam - spargit*, Cangyth abbatissae ep. ad S. Bonif. (int. eiusd. ep. 30).

222: *Et qui - est*, Ben. I. 40. (I Ioann. III. 15). Cf. Clem. 40, Alex. 17.

223-228: *Et qui - facit*, S. Bonif. ep. no. 72. aut Ben. II. 426. Cf. Luc. 7.

Rezeption:

221-228: *Nam - facit*: Coll. Ans. ded. X, 141.

223-226: *qui - est*: Gratian C. XII, q. 2, c. 6.

223-228: *qui - facit*: Regino II, 283 (223: *abstulerit*] *abstulerit inquit*; 228: *facit*] *facit et ut sacrilegus iudicandus est*);

Burchard XI, 18 (223: *abstulerit*] *abstulerit inquit*; 228: *facit*] *facit et ut sacrilegus iudicandus est*); Deusdedit III, 29;

Bonizo V, 66; Ivo, Decr. XIV, 88 (223: *abstulerit*] *abstulerit inquit*; 228: *facit*] *facit et ut sacrilegus iudicandus est*)

Polycarpus VI, 14, 6 (223: *abstulerit*] *abstulerit inquit*; 223: *dicitque - esse* fehlt; 224: *vero* fehlt; 225f: *rapit - fraudat*]

aufert, rapit aut fraudat [vgl. 225f. Gratian]; 226: *conspectum - iudicis*] *deum*; 227: *autem - vel*] *enim*; 228: *facit*] *facit et ut sacrilegus iudicandus est*).

225-228: *Ergo - facit*: Ps.-Remedius c. 10.

225f.: *qui - reputabitur*: Gratian C. XII, q. 2, c. 1 (225f: *rapit - conspectum*] *aufert, fraudat et rapit ut homicida in conspectu*).

226-228: *Qui - facit*: Gratian C. XVII, q. 4, c. 18.

²⁵⁹ *am Rande* imitamini VD38

²⁶⁰ dici et *fehlt* V630

²⁶¹ et *fehlt* VD38

²⁶² *am Rande* amara VD38

²⁶³ vivorum V630

²⁶⁴ *am Rande* corrumpit VD38

²⁶⁵ *am Rande* De detractoribus et raptoribus VD38

²⁶⁶ fratrem suum] fratri suo I83

²⁶⁷ abstulerit aliquid *korr. aus* abstulerit O93

²⁶⁸ deus *fehlt* V630

²⁶⁹ vero nostra] nostra vero V630

²⁷⁰ nos *fehlt* I83

²⁷¹ aufert] aut fert I83

²⁷² conspectu I83

²⁷³ iusti *fehlt* I83; VD38

²⁷⁴ pecunia I83

sacrilegium facit.

[H. 15] Privilegia²⁷⁵ enim ecclesiarum et sacerdotum sancti apostoli iussu salvatoris intemerata²⁷⁶ et
 230 inviolata aevis²⁷⁷ decreverunt²⁷⁸ manere temporibus. Leges ecclesiae apostolica firmamus auctoritate
 et peregrina²⁷⁹ iudicia submovemus. Unde et dominus mentionem faciens Loth per Moysen loquitur
 dicens: Ingressus es²⁸⁰, quidam²⁸¹ inquirunt, ut advena, numquid ut iudices? Unaquaeque enim²⁸²
 provincia tam iuxta ecclesiasticas quam iuxta saeculi leges suos debet iustos et non iniquos habere
 iudices, et non externos²⁸³, nisi apostolicae huius sedis decreverit auctoritas²⁸⁴, quatenus, quicumque
 235 causam habuerit apud suos²⁸⁵ iudices iudicetur, et non ad²⁸⁶ alienos causa vagandi stimulantem²⁸⁷
 protervia^{288 289 290} suam despiciens patriam transeat, sed ad duodecim eiusdem provinciae iudices,

Quellen:

229f: *Privilegia - temporibus*, c. 38. C. Th. XVI. 2. (cf. Ben. II. 112. 421).

231: *et peregrina - submovemus*, Ben. III. 309, c. 16. Angilr. (c. 10. C. Th. IX. 1). Cf. Vig. 4, Fab. 26, Fel. I. pp. 15, Euseb. 17, Iul. 12, Sixt. III.

232: *Ingressus - iudices*, Gen. XIX. 9.

232-236: *Unaquaeque - transeat*, Ben. add. III. 111. (cf. Innoc. I. ep. c. 3. H. no. 7). [Cf. quoque Pelag. II. pp. ep. 1.]

236: *sed - iudices* sec. c. 12. conc. Carth. (D.) aut Ben. II. 307. Cf. Zeph. 5.

Rezeption:

229-231: *Privilegia – submovemus*: Sentenzen c. 24 (229: *sacerdotum*] *monasteriorum*); Anselm v. Lucca IV,1 (229: *sacerdotum*] *monasteriorum*); Anselm v. Lucca IV,1 (229: *sacerdotum*] *monasteriorum*); Deusdedit III,30 (229: *sacerdotum*] *monasteriorum*; 231: *peregrina iudicia*] *peregrinas*); Polycarpus III,15,1 (229: *sacerdotum*] *monasteriorum*; 230: *aevs decreverunt*] *eternis decrevimus*); (Gratian C. XXV, q. 2, c. 1 (229: *enim* fehlt; 229: *sancti – salvatoris* fehlt; 230: *aevs decreverunt*] *decrevimus cunctis*).

229-237: *Privilegia – negotium*: Coll. Ans. ded. III,159.

230-232: *Leges – iudices*: Gratian C. III, q. 6, c. 13.

232-234: *Unaquaeque – auctoritas*: Anselm v. Lucca III,80; Gratian C. III, q. 5, c. 15.

232-251: *Unaquaeque – meam*: Deusdedit I,59 (beginnt *Unaquaeque provincia XII suos habeat iudices iustos et non externos, nisi apostolicae huius sedis decrevit auctoritas, quatenus quicumque causam habuerit, apud suos iudices iudicetur. Si autem fuerit negotium* [238:] *ecclesiasticum*).

²⁷⁵ Vor Privilegia Rubrik DE PEREGRINIS IUDICIIS CUM EXEMPLO LOTH, am Rande De privilegiis ecclesiarum et sacerdotum V630

²⁷⁶ am Rande incorrupta VD38

²⁷⁷ eius I83; VD38

²⁷⁸ am Rande statuerunt VD38

²⁷⁹ am Rande peregrina aliena VD38

²⁸⁰ est O93

²⁸¹ quidem VD38

²⁸² enim fehlt V630

²⁸³ am Rande extraneos VD38

²⁸⁴ auctoritas fehlt V630

²⁸⁵ vos I83

²⁸⁶ ad fehlt V630

²⁸⁷ interlinear incitante VD38

²⁸⁸ interlinear perversitate VD38

²⁸⁹ propter via VD38

²⁹⁰ protervia suam] propter suam viam V630

ad quorum iudicium²⁹¹ omnes causae civitatum referuntur, deferatur²⁹² negotium. [H. 16] Si autem fuerit ecclesiasticum apud episcopos interveniente primate, si²⁹³ maior causa fuerit, si²⁹⁴ vero minor, metropolitano. Si vero fuerit saeculare, apud eiusdem ordinis viros²⁹⁵ iudicio tamen episcoporum, cum apostolus²⁹⁶ privatorum christianorum causas magis ad²⁹⁷ ecclesias²⁹⁸ deferri et ibidem sacerdotali iudicio terminari voluit. Omnis enim oppressus libere sacerdotum, si voluerit, appellet iudicium et a nullo prohibeatur, sed ab²⁹⁹ his fulciatur³⁰⁰ et liberetur. [H. 17] Si autem difficiles causae aut maiora negotia orta fuerint, ad maiorem sedem referantur, et si illic facile discerni non poterint³⁰¹ aut iuste terminari, ubi fuerit³⁰² summorum congregatio congregata, quod per singulos annos bis³⁰³ fieri solet et debet, iuste et deo placite coram patriarcha aut primate ecclesiastica et coram patricio saecularia³⁰⁴ iudicentur negotia in commune. Quod³⁰⁵ si difficiliores ortae fuerint quaestiones aut episcoporum vel maiorum iudicia aut maiores causae fuerint, ad³⁰⁶ sedem apostolicam, si appellatum³⁰⁷ fuerit, referantur, quoniam hoc apostoli statuerunt³⁰⁸ iussione salvatoris,

Quellen:

237-239: *Si - metropolitano* sec. c. 9. conc. Chalc.

240f.: *cum - voluit*, Ben. III. 145. (c. 9. i. f. conc. III. Carth.). Cf. Alex. 4, Marcellini 3.

242f.: *Si - referantur* sec. Innoc. I. ep. ad Vict. Rotom. c. 3. Ben. II. 381. III. 109. Cf. infra c. 34, Zeph. 6, Gai. 7, Marcelli 2, Iul. 5, Vigil. 7, Pelag. II. pp. ep. 1.

246-248: *Quod - referantur* sec. Innoc. I. ep. ad Vict. Rotom. c. 3.

Rezeption:

237-242: *Si - liberetur*: Coll. Ans. ded. III,160.

241f.: *Omnis - iudicium*: Deusdedit IV,304.

241-246: *Omnis - commune*: Gratian C. II, q. 6, c. 3.

242-246: *Si - commune*: Coll. Ans. ded. III,11; Coll. Ans. ded. III,162.

246-251: *si - meam*: Coll. Ans. ded. I,10; Anselm v. Lucca II,4; Polycarpus I,17,1 (248: *statuerunt*] *iusserunt*).

246-251: *si - reliqua*: Bonizo IV,49.

²⁹¹ iudicium *korr. aus* iudicem V630

²⁹² *am Rande* deducatur VD38

²⁹³ si] si quidem *korr. aus* si qui V630

²⁹⁴ *am Rande* De iudiciis ecclesiasticis VD38

²⁹⁵ viros *fehlt* V630

²⁹⁶ apostolis O93

²⁹⁷ ad *fehlt* V630

²⁹⁸ ecclesias *korr. zu* ecclesiis V630

²⁹⁹ ab his *korr. aus* nullo V630

³⁰⁰ *am Rande* sustinetur VD38

³⁰¹ poterint *korr. aus* potuerint O93; potuerint VD38

³⁰² fuerint V630

³⁰³ bis] bis autem O93; bis aut ter I83

³⁰⁴ saecularia *fehlt* I83

³⁰⁵ *am Rande* Quod difficiliores cause apostolica deffiniantur presentia I83

³⁰⁶ ad *korr. aus* a O93; VD38

³⁰⁷ appellata V630

³⁰⁸ statuerint N442

ut maiores et difficiliores quaestiones semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam
 250 Christus universam construxit ecclesiam, dicente³⁰⁹ ipso ad beatum principem apostolorum Petrum:
 Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et reliqua.
 Sit ergo, fratres, constantia vestra adversus contentiones eorum, qui adversa sapiunt, et non, quae
 dei sunt³¹⁰, et erit fortior petra constantia vestra, sicut scriptum est: Ne timueritis³¹¹ ab eis, neque
 terreamini a facie eorum, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Quod autem
 255 in aure³¹² auditis, praedicate in lumine illum timentes, qui potest animam et corpus occidere et
 mittere in gehennam. Fratres mei, in carne enim³¹³ ambulantes non secundum carnem militamus.
 Arma enim militiae nostrae non carnalia, sed potentia deo ad destructionem munitionum consilia
 destruentes et omnem exaltationem extollentem se adversus³¹⁴ scientiam dei, et in captivitatem
 redigentes³¹⁵ omnem cogitationem in obsequium Christo³¹⁶ perducentes.
 260 De cetero, fratres, confortamini in domino et in potentia fortitudinis eius, ut pax vobis multa et
 gratia³¹⁷ a deo et domino nostro Iesu Christo ministretur. Amplectimur³¹⁸ et osculamur ac, si
 praesentes caritatem vestram in unitate spiritus, in vinculo pacis et caritatis Christi. Propter quod,
 carissimi, exspectantes satagite³¹⁹ immaculati et inviolati³²⁰ inveniri in pace et domini nostri
 longanimitatem³²¹ salutem arbitramini. Sicut et carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi
 265 sapientiam scripsit vobis³²², et sicut in³²³ omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt
 quaedam difficilia intellectu, quae³²⁴ indocti et instabiles depravant³²⁵ sicut et³²⁶ ceteras scripturas³²⁷

Quellen:

251: *Tu - meam*, Matth.XVI. 18.

252-262: *Sit - Christi*, Zachar. ep. ad variar. prov. episc. (int. S. Bonif. ep. no. 78).

262-269: *Propter - salvatoris*, II Petr. III. 14-18.

---

³⁰⁹ dicente] dicente ab I83

³¹⁰ sapiunt V630

³¹¹ timueris VD38

³¹² aure korr. aus ore V630

³¹³ enim fehlt V630

³¹⁴ adversum I83

³¹⁵ redigentes korr. aus redientes V630

³¹⁶ Christi VD38

³¹⁷ gratia korr. aus gratia et I83

³¹⁸ am Rande constringimur diligimus VD38

³¹⁹ am Rande studete VD38

³²⁰ am Rande incorrupti VD38

³²¹ am Rande patientiam VD38

³²² vobis] vobis et N442

³²³ in fehlt I83

³²⁴ q I83

³²⁵ am Rande corrumpunt VD38

³²⁶ et fehlt I83

³²⁷ scripturas fehlt VD38

ad suam perditionem. Vos autem³²⁸ igitur, fratres, praescientes custodite, ne insipientium errore transducti excidatis³²⁹ a³³⁰ propria firmitate. Crescite vero in gratia et cognitione domini nostri³³¹ Iesu Christi et salvatoris. Vos autem, carissimi, memores estote verborum, quae praedicta sunt ab
 270 apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores³³² secundum sua desideria ambulantes³³³ impietatum³³⁴. Hi sunt, qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes, vos autem, carissimi, supraedificantes vosmetipsos sanctissimae vestrae fidei in spiritu sancto orantes. Ipsos³³⁵ vos in dilectione dei servate exspectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam aeternam. Et hos quidem arguite³³⁶ iudicatos³³⁷,
 275 illos vero salvate de igne rapientes. Aliis autem miseremini in timore odientes eam, quae carnalis est, maculatam tunicam³³⁸. Ei autem, qui potens est vos conservare sine peccato et constituere ante conspectum gloriae suae immaculatos in³³⁹ exultatione, soli deo salvatori nostro per Iesum Christum dominum nostrum gloria, magnificentia et imperium et potestas ante omnia saecula et nunc et in omnia saecula saeculorum. Amen.

Quellen:

269-279: *Vos - saeculorum*, Iud. v. 17—25.

---

³²⁸ autem *fehlt* V630; I83

³²⁹ *am Rande* decidatis VD38

³³⁰ ad I83

³³¹ nostri *fehlt* O93

³³² *am Rande* decipientes VD38

³³³ ambulantes] ambulantes *vias korr. aus* ambulantes O93

³³⁴ impietatum] in impietate V630

³³⁵ Ipsos vos] vos ipsos I83

³³⁶ *am Rande* repraehendite VD38

³³⁷ *am Rande* condempnatos VD38

³³⁸ *am Rande* pristinam conversationem VD38

³³⁹ *am Rande* in gaudio VD38